

Praktyki zawodowe jako ważny element kształcenia zawodowego

61

Mgr inż. architekt Anna Maria Piętak
Mgr inż. Mirosław Kozłowski

Wiedza jest skarbnicą, lecz praktyka jest do niej kluczem.
przysłowie angielskie

Założenia prawno-organizacyjne praktycznej nauki zawodu

Praktyczna nauka zawodu jako forma zdobywania umiejętności pozwalających na realizację zadań zawodowych ma długą historię, gdyż pojawiła się równocześnie z wyodrębnieniem pojęcia „kwalifikacji zawodowych” w wyniku społecznego podziału pracy. Obecnie w Polsce obowiązuje ogłoszona przez Ministra do Spraw Oświaty i Wychowania, zgodnie z art. 24 ustawy o systemie oświaty, ujęta numerycznie klasyfikacja zawodów szkolnictwa zawodowego, z uwzględnieniem klasyfikacji zawodów i specjalności występujących w gospodarce narodowej. We wszystkich zawodach do uzyskania niezbędnych kwalifikacji zawartych w standardach konieczny jest trening praktyczny. Ujęta w tytule tego artykułu praktyka zawodowa jest elementem praktycznej nauki zawodu, realizowanej we wszystkich szkołach ponadgimnazjalnych i policealnych prowadzących kształcenie zawodowe.

Podstawę prawną praktycznej nauki zawodu, określającą warunki i tryb jej organizowania, stanowi rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 1 lipca 2002 roku (Dz. U. Nr 113) z późniejszymi zmianami. Zgodnie z rozporządzeniem praktyczna nauka zawodu w szkole powinna być organizowana zarówno w formie **zajęć praktycznych**, jak i **praktyki zawodowej**. Może być realizowana indywidualnie lub w grupach, może odbywać się w centrach kształcenia ustawicznego, centrach kształcenia praktycznego, warsztatach szkolnych, pracowniach szkolnych, szkolnych gospodarstwach pomocniczych, u pra-

codawców, a także w indywidualnych gospodarstwach rolnych.

Zajęcia praktyczne stanowią przedmiot wyodrębniony w przedmiotowym ramowym planie nauczania wraz z określoną liczbą godzin. W systemie modułowym zajęcia praktyczne są włączone w poszczególne moduły. Zajęcia praktyczne organizuje się dla uczniów w celu opanowania przez nich umiejętności zawodowych, niezbędnych do podjęcia pracy w danym zawodzie. Natomiast **praktyka zawodowa**, pozostając formą organizacyjną, której wymiar i czas realizacji jest określony programem nauczania dla danego zawodu, realizowana jest z oderwaniem od pozostałych zajęć szkolnych. Praktykę zawodową organizuje się dla uczniów w celu zastosowania i pogłębienia zdobytej przez nich wiedzy i umiejętności zawodowych w rzeczywistych warunkach pracy, a więc poza szkołą.

Praktyczna nauka zawodu jest organizowana dla uczniów przez szkołę. Zakres wiadomości i umiejętności nabywanych na zajęciach praktycznych i w ramach praktyki zawodowej oraz wymiar godzin tych zajęć i praktyk jest określony przez program nauczania danego zawodu. Aktualnie obowiązujące programy nauczania dla poszczególnych zawodów figurują na liście MEN. Szkoła zawodowa opracowuje szkolny plan nauczania zgodnie z wytycznymi wynikającymi z przyjętego (z listy MEN) programu nauczania w określonym zawodzie – przedmiotowego lub modułowego. Za organizację procesu dydaktycznego praktycznej nauki zawodu oraz jego realizację zgodnie ze szkolnym planem nauczania jest odpowiedzialny dyrektor szkoły. Jeśli praktyczna nauka zawodu odbywa się poza szkołą, dyrektor szkoły podpisuje umowę o praktyczną naukę zawodu z podmiotem przyjmującym uczniów. Wymienione powyżej rozporządzenie określa warunki takiej umowy.

Środki finansowe dla szkół publicznych, przeznaczone na pokrycie kosztów zajęć praktycznych organizowanych poza szkołą, zapewnia organ prowadzący szkołę. Nauka zawodu w szkole publicznej jest nieodpłatna i uczeń szkoły publicznej nie otrzymuje wynagrodzenia za pracę wykonywaną w ramach zajęć praktycznych, a także praktyki zawodowej. Z rozporządzenia wynika, że określone koszty praktyki zawodowej ponosi pracodawca, dotyczy to zarówno środowiska dydaktycznego, przygotowania właściwie wyposażonych stanowisk pracy, materiałów i dokumentacji technicznej, środków ochrony indywidualnej, jak również dodatku szkoleniowego do płac i premii dla zakładowego opiekuna praktyk. Natomiast szkoła zwraca uczniom, w określonych sytuacjach, równowartość kosztów przejazdów, zakwaterowania poza miejscem zamieszkania, ryczałt na wyżywienie.

W zasadniczej szkole zawodowej, technikum i szkole policealnej nadzór nad praktykami zawodowymi organizowanymi przez szkołę u pracodawców sprawuje zarówno szkoła, jak i pracodawca. Zadanie to realizuje kadra kierownicza szkoły, w tym kierownik szkolenia praktycznego.

Pomocą dla szkół, m.in. w wyszukiwaniu wśród pracodawców odpowiednich partnerów do kształcenia, są porozumienia podpisywane przez organy samorządowe i biura edukacji z organizacjami pracodawców, samorządów gospodarczych i stowarzyszeniami zawodowymi.

Jak jest w naszej szkole?

Założenia organizacyjno-dydaktyczne szkolnego programu praktycznej nauki zawodu w Zespole Szkół Architektoniczno-Budowlanych i Licealnych im. Stanisława Noakowskiego w Warszawie

Wchodzące w skład Zespołu Szkół Architektoniczno-Budowlanych i Licealnych im. Stanisława Noakowskiego w Warszawie Technikum Architektoniczno-Budowlane kształci uczniów w zawodzie technik budownictwa oraz technik urządzeń sanitarnych, Szkoła Policealna nr 22 – w zawodzie technik budownictwa.

Przedmiot „zajęcia praktyczne” jest nauczany w Centrum Kształcenia Praktycznego (CKP), natomiast praktyki zawodowe są realizowane u pracodawców. Jest to rozwiązanie najczęściej stosowane w technicach budowlanych. W CKP uczą się także przyszli technicy urządzeń sanitarnych z naszej szkoły. Re-

alizacja zajęć praktycznych w wyspecjalizowanych ośrodkach typu Centrum Kształcenia Praktycznego jest sprawdzonym, dobrym rozwiązaniem.

W celu realizacji zajęć praktycznych w CKP dyrektorzy obu jednostek podpisują odpowiednie umowy. Przedmiot jest ujmowany w arkuszach organizacji i rozliczany ze środków budżetowych. W oparciu o doświadczenia paroletniej współpracy można stwierdzić, że uczniowie otrzymują pakiet niezbędnych do pracy zawodowej umiejętności. Baza techniczna CKP rozwija się, co niewątpliwie podnosi jakość kształcenia praktycznego, szczególnie przyszłych techników urządzeń sanitarnych.

Praktyczna nauka zawodu prowadzona w formie praktyki zawodowej jest realizowana u pracodawców w oparciu o umowy pomiędzy dyrektorem szkoły a pracodawcą. Umowy są sporządzane zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi, programami nauczania oraz statutem szkoły. Zawierają załącznik ze wskazaniem metodycznymi i programowymi, zróżnicowanymi zgodnie z programem nauczania dla odpowiednich zawodów i poziomów. Zapisy związane z programem praktyk stanowią bardzo ważny element umów ze względu na warunki i jakość kształcenia zawodowego. Program praktyk zawodowych jest rokrocznie ustalany w oparciu o szkolne plany nauczania, zgodnie z programem nauczania właściwym dla zawodu. Wskazania szczegółowe dotyczące praktyki zawodowej uczniów są dostosowane do odpowiednich poziomów i modyfikowane w oparciu o doświadczenia uczniów i uwagi pracodawców. Umowy zawierane przez szkołę z pracodawcami, u których prowadzone są praktyki zawodowe, skonstruowane są zgodnie z rozporządzeniem, a więc określają: strony umowy, dane uczniów (nazwisko, imię, klasa), przyszły zawód oraz nazwę i numer programu nauczania danego zawodu, dobowy wymiar zajęć, terminy ich rozpoczęcia i zakończenia, sposób ponoszenia kosztów realizacji praktyki zawodowej oraz prawa i obowiązki stron.

Dla jakości kształcenia niezwykle istotnym elementem umowy jest załączony do niej program praktyk, który składa się z dwóch części. Pierwsza jest wspólna dla wszystkich uczestników, zawiera ogólne wskazania metodyczne, druga określa wskazania szczegółowe, odrębnie dla poszczególnych zawodów i klas: cele praktyki i zakres działań w poszczególnych dziedzinach związanych z kwalifikacjami zawodowymi. Przykładowy wzór ogólnych wskazań metodycznych do realizacji programu praktyk klas II dla zawodu technik

budownictwa podano w załączniku na końcu artykułu.

W ZSA-BiL przyjęta jest zasada, że szkoła nie kieruje uczniów na praktyki do miejscowości poza siedzibą szkoły bądź miejscem zamieszkania ucznia. Jeżeli zdarzają się przypadki, że uczeń odbywa praktykę w miejscowościach poza miejscem zamieszkania lub siedzibą szkoły, to są to miejscowości wybrane przez ucznia, położone w najbliższym sąsiedztwie miejscowości zamieszkania (koszty dojazdu nie przekraczają kosztów dojazdu do szkoły). W wyszukiwaniu wśród pracodawców odpowiednich partnerów kształcenia praktycznego pomocne są porozumienia między szkołami o profilu budowlanym a związkiem pracodawców, stowarzyszeniami technicznymi, ale najczęściej zależy od inwencji szkoły i jej uczniów. Szkoła w wyniku wieloletniej, weryfikowanej przez rynek pracy działalności edukacyjnej ma kontakt z ważnymi na rynku pracodawcami, u których uczniowie mają możliwość zapoznania się z nowoczesnymi metodami realizacji zadań wykonawczych, zarządzania, organizacji pracy, stosowaniem i wykorzystaniem nowoczesnych technologii. W umowach zawieranych przez szkołę z mniejszymi firmami, indywidualnie dla poszczególnych uczniów, podstawowe znaczenie ma program prac budowlanych, rodzaj obiektu oraz typ technologii. Często sami uczniowie, zainteresowani pracą w określonym charakterze, wyszukują firmę. Szkoła kontroluje spełnianie warunków określonych wymogami programu i formalizuje odbywanie praktyki. Wydaje się słuszne dążenie szkoły do nawiązywania trwałych powiązań z dobrymi pracodawcami, na wiele lat, z zachowaniem ciągłości współpracy w okresie nauki i praktyk zawodowych uczniów, a później ewentualnego zatrudnienia absolwentów.

Trudno nie wspomnieć o zagranicznych praktykach zawodowych, organizowanych jako projekty z funduszy Unii Europejskiej. W roku szkolnym 2008/2009 grupa 35 uczniów naszej szkoły odbywała praktyki zawodowe w Lipsku, uczestnicząc w projekcie „Nowoczesne profile zawodowe w budownictwie” w ramach programu Leonardo da Vinci, realizowanego przez CKP. Tak zorganizowana praktyka jest bogatsza o dodatkowe elementy – możliwość poznania kultury innego narodu oraz doskonalenia języka obcego.

W naszej szkole praktyki zawodowe dla uczniów wszystkich klas odbywają się w maju. Wynika to z wielu przesłanek, a mianowicie:

- lepszych warunków dla abiturientów, gdyż w czasie matur w szkole odbywają się zajęcia lekcyjne tylko dla klas I, jest mniej uczniów, co pozwala wydzielić w budynku strefę cisy,
- uczestnictwa nauczycieli w komisjach egzaminacyjnych bez strat dla zajęć edukacyjnych,

- lepszych warunków na budowach ze względu na porę roku, w czasie której może być prowadzona szersza gama robót budowlanych. Jest to bardzo istotne dla jakości odbywanej praktyki zawodowej.

Według założeń wynikających z programów nauczania, w pierwszej części praktyk zawodowych, a więc dla TA-B w klasach II i w semestrze drugim SP, przedmiotem praktyk jest wykonywanie typowych prac budowlanych (i instalacyjnych dla klasy sanitarnej 2AS). Druga część praktyki zawodowej przypada w klasach III TA-B i w semestrze IV SP i obejmuje organizowanie robót budowlanych/instalacyjnych z elementami projektowania.

Czas trwania praktyk zawodowych określony jest w programie ministerialnym. Obecnie w zawodzie technik budownictwa w klasach III, nauczanych według programu z 1997 roku, praktyka trwa cztery tygodnie, w klasach II, nauczanych według programu z 2007 roku, trwa trzy tygodnie i w szkole policealnej – odpowiednio dwa tygodnie. W zawodzie technik urządzeń sanitarnych według programu z 1998 roku praktyka zawodowa trwa w klasie II i III po cztery tygodnie. Należy zauważyć, że praktyczna nauka zawodu według nowego programu nie uległa skróceniu, gdyż więcej czasu przeznaczono na przedmiot „zajęcia praktyczne”, a efekty kształcenia uczniów w CKP należy ocenić jako bardzo dobre.

Nasza szkoła ma kontakt ze sporą liczbą sprawdzonych firm, w których nasi uczniowie odbyli praktykę w latach ubiegłych i zyskali dobrą opinię. Zostali docenieni ze względu na umiejętności, zaangażowanie, wiedzę i pracowitość. Wielu spośród nich dzięki praktyce zawodowej znalazło pracę po ukończeniu szkoły. Natomiast szkoła korzysta z bazy pracodawców, organizując praktyki w kolejnych latach. W tym gronie są również nasi absolwenci, którzy, założywszy własne firmy, chętnie przyjmują na praktykę młodszych kolegów. Ze względu na większą niż w latach ubiegłych liczbę uczniów, ciągle szukamy nowych miejsc. Uda się nam się pozyskiwać do współpracy liczące się firmy budowlane i pracownie projektowe, gwarantujące wysoki poziom realizacji praktyk zawodowych. Szkoła dąży do nawiązywania trwałych kontaktów z dobrymi pracodawcami i do zachowania ciągłości współpracy dotyczącej odbywania praktyk zawodowych uczniów, a później ewentualnego zatrudnienia absolwentów. Tak się stało w odniesieniu do firmy Budimex Dromex SA, z którą współpraca przyniosła nam wymierne korzyści nie tylko w możliwości odbywania przez grupę uczniów praktyki zawodowej na prowadzonych wzorowo, z zastosowaniem najnowocześniejszych

technologii budowach, ale także w postaci stypendiów fundowanych dla wyróżniających się naszych uczniów oraz nagród dla najlepszych z całego Mazowsza uczestników zawodów okręgowych Olimpiady Wiedzy i Umiejętności Budowlanych.

Uczeń, praktykując na budowie czy w pracowni, trenuje „bycie pracownikiem”, zdobywa więc kwalifikacje istotne z punktu widzenia społecznego. Poddany rygorom zakładu pracy przechodzi ważny proces wychowawczy w rzeczywistych warunkach pracy. Wieloletnie doświadczenia naszej szkoły owocują pewnymi ustaleniami, których celem jest zapewnienie jakości odbywanej praktyki zawodowej. Jako organizator praktyki szkoła musi ją skutecznie nadzorować. Istnieje niebezpieczeństwo, że uczeń trafi do pracodawcy nierzetelnego, który potraktuje ucznia jako bezpłatną siłę roboczą do prac niedających większych korzyści zawodowych. Negatywny wpływ może przejawiać się również w nabywaniu nawyków złych zachowań, jak pozorowanie pracy lub lekceważenie obowiązków. Program praktyk przewiduje nadzór ze strony szkoły poprzez wizyty kontrolne, hospitacje kierownika szkolenia praktycznego oraz kontakty telefoniczne z firmami. Ogromnie istotne dla efektów kształcenia praktycznego jest reagowanie na wszelkie sygnały ze strony ucznia, ale również ze strony pracodawcy. Jest to środek na ograniczenie nieprawidłowości występujących w rzeczywistych warunkach pracy. Doświadczenia ostatnich lat potwierdzają skuteczność działań szkoły na tym obszarze.

Zdarza się, że uczeń trafia do naszej szkoły ze względu na zamiar przejęcia w przyszłości rodzinnej firmy budowlanej. Odbywanie praktyki zawodowej w takim zakładzie pracy służy podtrzymaniu tradycji rodzinnych i zdecydowanie wzmacnia więź ucznia z firmą, przynosząc obopólne korzyści dla odbywającego praktykę i dla pracodawcy.

Sporadycznie nasza szkoła wyraża zgodę na indywidualne poszukiwanie przez ucznia pracodawcy, u którego będzie odbywał praktykę zawodową. W takim przypadku uczeń jest zobowiązany uzasadnić swój wybór. Realizacja praktyki jest możliwa, jeśli szkoła ten wybór zaakceptuje.

Poza zajęciami praktycznymi i praktyką zawodową, dodatkowym elementem kształcenia praktycznego uczniów naszej szkoły jest uczestnictwo w organizowanych przez szkołę szkoleniach prowadzonych przez firmy budowlane i instalacyjne, umożliwiających uzyskiwanie certyfikatów upo-

ważniających do wykonywania określonych robót, udział w różnego rodzaju wycieczkach przedmiotowych na budowy, do zakładów produkcyjnych, na targi i giełdy branżowe.

Jaka praktyka zawodowa daje najlepsze efekty?

Wnioski i propozycje

W kształceniu zawodowym jakość jest bezbłędnie mierzona przez rynek pracy. Z tej przyczyny praktyka zawodowa jest niezawodną metodą sprawdzania, czy kształcimy właściwie, czy dajemy uczniowi wiedzę i umiejętności właśnie takie, jakie są potrzebne w rzeczywistych warunkach pracy. Z drugiej strony, dzięki odbywaniu praktyki, uczeń może poznać warunki i zadania przyszłej pracy, może doświadczyć tego, czym będzie się zajmował jako dyplomowany fachowiec. Dlatego praktyka odbywana w trakcie nauki jest niezwykle istotnym elementem kształcenia zawodowego.

Podstawą efektywnego kształcenia jest niewątpliwie jego właściwa organizacja, którą utrudniały zapisy prawne regulujące praktyki zawodowe. Obowiązek posiadania przygotowania pedagogicznego przez zakładowych opiekunów praktyk był utrudnieniem zasadniczym. Do przyjmowania uczniów na praktykę w istotny sposób zniechęcał pracodawców zapis o częściowym zwalnianiu tych opiekunów od świadczenia pracy lub wypłacaniu dodatku szkoleniowego i premii zakładowemu opiekunowi praktyk. Po nowelizacji rozporządzenia, w odpowiedzi na interpelację poselską z dnia 28 marca 2006 roku, złagodzone wymóg posiadania przygotowania pedagogicznego przez zakładowego opiekuna pracy. Jednak nadal brakuje prawnej i ekonomicznej podbudowy skutecznie motywującej pracodawców do przyjmowania uczniów na praktykę. W ostatnim roku szkolnym odczuliśmy też jako szkoła skutki spowolnienia gospodarczego: niektóre firmy odmówiły przyjęcia uczniów na praktykę. W tej sytuacji, bez systemowego zorganizowania skutecznej formy zachęty dla pracodawców, problem trudności we właściwej organizacji praktyk może narastać.

Dobra praktyka zawodowa jako ważny element kształcenia zawodowego daje uczniowi możliwość wszechstronnego poznania przyszłej pracy w realnych warunkach. Dla technika budownictwa, biorąc pod uwagę czas trwania procesu budowlanego od powstawania i zatwierdzania projektu,

poprzez przygotowanie budowy i samą budowę, wszechstronność programu praktyki jest bardzo trudna do realizacji. Natomiast doświadczenia szkoły wskazują, że dobre efekty przynosi praktyka wprowadzająca określone interesujące działania, które rozbudzą w uczniu rzeczywistą chęć do przyszłej pracy w zawodzie, którego się uczy. Jeśli uczeń dzięki praktyce pozna i polubi przyszły zawód, na pewno będzie w przyszłości dobrym fachowcem. Warunkiem *sine qua non* jest stałe modyfikowanie programu praktyk, dostosowywanie ich do potrzeb rynku pracy oraz niestrudzone wyszukiwanie najciekawszych miejsc odbywania praktyk.

Ważne są też aspekty społeczne kształcenia, które dzięki praktykom zawodowym poprzez relacje mistrz – uczeń i pozytywny wpływ środowiska pracy kształtują osobowość młodych. Wydaje się, że większe efekty pod tym względem może dać praktyka w niewielkiej firmie z tradycjami, gdzie dominuje jakość realizacji zadań i podmiotowość traktowania pracownika.

ZAŁĄCZNIK

PROGRAM PRAKTYKI ZAWODOWEJ W ROKU SZKOLNYM 2008/2009

dla uczniów Technikum Architektoniczno-Budowlanego i Szkoły Policealnej Zespołu Szkół Architektoniczno-Budowlanych i Licealnych im. S. Noakowskiego w Warszawie (fragmenty wariantu dla klas II, zawód technik budownictwa)

Ogólne wskazania metodyczne do realizacji programu praktyk:

1. Rozpoczynając zajęcia, należy udzielić uczniom instruktażu wstępnego w zakresie przestrzegania przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy podczas wykonywania robót.
2. Uczniowie powinni obserwować i analizować przebieg prac; w klasach II TA-B pod nadzorem instruktora powinni wykonywać samodzielnie określone zadania zawodowe.
3. W czasie praktyk zawodowych należy obserwować pracę uczniów podczas wykonywania zadań zawodowych, udzielać wskazówek, a także dokonywać analizy popełnionych przez nich błędów.

4. Szczególną uwagę należy zwracać na przestrzeganie przepisów bezpieczeństwa, higieny pracy, ochrony przeciwpożarowej i ochrony środowiska, podkreślając specyficzne zagrożenia w odniesieniu do poszczególnych rodzajów robót budowlanych/installacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem robót wykonywanych przez ucznia.

5. Uczniowie, prowadząc dzienniczek praktyk, powinni dokonywać w nim zapisów z każdego dnia praktyki dotyczących: stanowiska pracy, wykonywanych czynności, godzin praktyki oraz wniosków i spostrzeżeń wynikających z analizy wykonywanych zadań zawodowych. Na zakończenie każdego dnia praktyki zapis czynności wykonywanych przez ucznia powinien być potwierdzony w dzienniczku praktyk przez opiekuna praktyk.

6. Sprawdzanie i ocenianie osiągnięć uczniów powinno odbywać się przez cały czas realizacji programu praktyki zawodowej na podstawie ustalonych kryteriów, z którymi należy zapoznać uczniów z chwilą rozpoczęcia praktyki, zgodnie z obowiązującą skalą ocen.

7. Dokonując oceny pracy uczniów, należy również zwracać uwagę na: kulturę osobistą i zawodową, zdyscyplinowanie i punktualność, zainteresowanie wykonywaną pracą, odpowiedzialność za mienie powierzone na czas praktyki, pracowitość, dokładność, rzetelność w wykonywaniu zadań praktycznych, współpracę w zespole podczas wykonywania określonych zadań zawodowych.

8. Na zakończenie opiekun praktyk powinien wpisać w dzienniczku praktyk opinię o pracy i postępach ucznia oraz proponowaną ocenę końcową.

Anna Maria Piętak jest dyrektorem Zespołu Szkół Architektoniczno-Budowlanych i Licealnych im. Stanisława Noakowskiego w Warszawie

Miroslaw Kozłowski jest kierownikiem szkolenia praktycznego w Zespole Szkół Architektoniczno-Budowlanych i Licealnych im. Stanisława Noakowskiego w Warszawie
